

הקדמה

י'תברך ה'יוצר ו'ישתבח ה'בורא אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו, חמדה גנוזה אשר חמדוהו מלאכי ושרפי מעלה באמרם (תהלים ח ב): "תנה הודך על השמים", אולם משה רבינו שעלה למרום לקבל תורה לישראל ניצחם בתשובה ברורה, עד שגם המלאכים הודו שראוי לתת התורה לישראל באמרם (שם י): "ה' אדונינו מה אדיר שמך בכל הארץ", ומאז מוטלת עלינו בני אברהם יצחק ויעקב חובה קדושה להכיר טובה לבורא עולם שנתן לנו את תורתו, על ידי שנעסוק ונתייגע בתורה לשמה כדי להשיג בזה שני דברים:

א. כדי שנשכיל להבין הפירושים העמוקים שעדיין גנוזים ומוסתרים בתוך התורה, ככתוב (יהושע א ח): "לא ימוש ספר התורה הזה מפניך והגית בו יומם ולילה". ב. כדי שנוכל לקיים כל מצוות התורה כמו שנאמר בהמשך הכתוב (שם): "למען תשמור לעשות ככל הכתוב בו, כי אז תצליח את דרכך ואז תשכיל". אמנם כדי להבין ביתר שאת מהות החובה המוטלת עלינו בעסק התורה כדי לגלות החלק שעדיין גנוז בתוך התורה, הבה נתבונן בוויכוח הקשה שהיה בין המלאכים למשה רבינו כשעלה למרום לקבל תורה כמבואר בגמרא (שבת פח:):

"בשעה שעלה משה למרום, אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה, רבונו של עולם מה לילוד אשה בינינו, אמר להן לקבל תורה בא, אמרו לפניו חמודה גנוזה שגנוזה לך תתקע"ד דורות קודם שנברא העולם אתה מבקש ליתנה לבשר ודם, מה אנוש כי תזכרנו ובן אדם כי תפקדנו, ה' אדונינו מה אדיר שמך בכל הארץ, אשר תנה הודך על השמים. אמר לו הקב"ה למשה החזיר להן תשובה, אמר לפניו רבונו של עולם מתיירא אני שמא ישרפוני בהבל שבפיהם, אמר לו אחוז בכסא כבודי וחזור להן תשובה..."

אמר לפניו רבונו של עולם, תורה שאתה נותן לי מה כתיב בה, אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים, אמר להן למצרים ירדתם, לפרעה השתעבדתם, תורה למה תהא לכם... שוב מה כתיב בה זכור את יום השבת לקדשו, כלום אתם עושים מלאכה שאתם צריכין שבות... שוב מה כתיב בה כבוד את אביך ואת אמך, אב ואם יש לכם, שוב מה כתיב בה לא תרצח, לא תנאף, לא תגנוב, קנאה יש ביניכם, יצר הרע יש ביניכם, מיד הודו לו להקב"ה שנאמר ה' אדונינו מה אדיר שמך בכל הארץ, ואילו תנה הודך על השמים לא כתיב".

והנה בחידושי אגדות להמהרש"א (שם ד"ה מה לילוד וד"ה חמדה גנוזה) מבואר, שגם המלאכים לא ביקשו לקבל התורה בדרך הנגלה כפי שהיא לפנינו, אלא השתוקקו לקבל חלק הנסתר שבתורה שנקראת "חמדה גנוזה" על שם תורת הסוד שגנוזה בתורה, ועל כך באו בטענה: "תנה הודך על השמים", כי בהיותם מלאכים רוחניים יש להם יכולת להשיג ביתר עמקות תורת הנסתר שהיא ההוד וההדר של התורה. אך לפי זה צריך ביאור מה שהשיב משה רבינו למלאכים, שאינם מסוגלים לקיים התורה בדרך הנגלה כפי שהיא לפנינו, שהרי לפי המבואר גם המלאכים לא ביקשו לקבל רק תורת הנסתר.

פרק א

תכלית מתן תורה לישראל שיגלו גנזי התורה שעדיין לא נתגלו

ונראה לבאר הענין בזה, כי כאשר נתבונן בספרים הקדושים בתכלית הענין שנתן הקב"ה התורה לישראל בהר סיני, נשכיל להבין [מלבד התכלית כדי לקיים מצוות התורה] שעלה ברצונו יתברך שיעסקו ישראל בתורה: א. כדי שיבינו וישיגו חלק התורה שמסר להם הקב"ה בהר סיני, ועל כך נאמר (קידושין ל): "תנו רבנן ושננתם, שיהו דברי תורה מחודדים בפין, שאם ישאל לך אדם דבר אל תגמגם ותאמר לו, אלא אמור לו מיד". ב. כדי שעל ידי עמל ויגיעת התורה יגלו חלקים חדשים שעדיין גנוזים בתורה, והם חידושי תורה בהלכה ובאגדה בנגלה ובנסתר שחכמי התורה מחדשים בכל דור ודור, כמו שכתב ב"תורת משה" להחתם סופר (פרשת ויצא דף קטו. ד"ה והנה סולם):

"הלומד התורה וההלכות כמו שנתנו מאת ה' מן השמים, ואינו רואה לחדש בה דבר, וזה אינו נכון כי ה' חפץ להגדיל תורה ולהאדירה, כי מלבד התורה שנתנה לנו עוד (משלי ב ז) צפון לישרים תושיה, מה שתלמיד ותיק מחדש בכל יום תמיד, והיא עודנו גנוז אצל נותן התורה יתברך שמו.

וזוהו (שם ד ב) כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו, אף על פי שלקחי טוב אשר נתתי לכם ממש, והיא עתה תורתכם כי לא בשמים היא, מכל מקום 'תורתי' מה שנשתייר עדיין אצלי, חלק כל תלמיד חכם ותלמיד חכם אותו אל תעזבו גם כן, הזהיר פה מלעסוק רק בחלק הנקרא לקח רק גם להיות מחדש חידושים טובים".

נמצינו למדים מזה כי בתורה ישנם שני חלקים, חלק אחד הוא התורה שנתן לנו הקב"ה בהר סיני, והחלק השני הוא גנוי התורה שמגלים ישראל בכל דור, ומה שמצינו במדרש (ויק"ר כב א): "מקרא משנה הלכות תלמוד תוספתות אגדות, ואפילו מה שתלמיד ותיק עתיד לומר לפני רבו, כולן נאמרו למשה בסיני", היינו שגילה הקב"ה למשה כל מה שעתיד להתגלות על ידי חכמי התורה, אבל בפועל ממש אי אפשר לגלות שום חידוש בתורה טרם שהגיע הזמן שיתגלה חידוש ההוא, כמו שכתב החיד"א ב"דבש לפי" (מערכת ח אות ד): "האחרונים יכולים לחדש מה שלא יכלו לחדש הראשונים, כי עדיין לא הגיע זמן החידוש ההוא".

ובאמת זה פלא גדול שבמתן תורה לא גילה הקב"ה חלקים גדולים בתורה, והניחם לחכמי התורה שבכל דור שיגלו ההלכות והסודות הגנוזים בה אשר לא שופתם עין. וזהו ביאור הזוהר הקדוש (אחרי עג): "תלת דרגין אינון מתקשרין דא בדא, קוב"ה אורייתא וישראל". כי באמת יש מרחק רב לאין שיעור וערך בין הקב"ה לישראל, אולם מכיון שהקב"ה נתן להם את התורה שכלולה משני חלקים - חלק אחד שגילה הקב"ה בהר סיני וחלק אחד שכלל ישראל מגלים בכל דור, לכן התורה היא בבחינת ממוצע לקשר בין הקב"ה לכנסת ישראל.

הקב"ה מסר בחשאי לישראל בינה יתירה

ב"דרשות חתם סופר" (דף קא טור א ד"ה ועד"ז) מוסיף על כך, שהקב"ה נטע בנפשות ישראל בינה יתירה לגלות המטמונים שגנוזים בתורה, ובלשון קדשו:

"כי התורה הקדושה טמונה בתוכה כל טוב ה' וכל אוצרותיו, אך התחבולה להוציא המטמונים ההמה מסר הקב"ה בחשאי לישראל, רצוני לומר שנטע הקב"ה בטבע תולדותם בינה יתירה, מה שלא נמצא כן לכל עם ולשון, ולהם לא הראה כי אם פשוטי התורה על כן לא יחפצו לקחתה".

על פי האמור מפרש ב"דרשות חתם סופר" (דף תז טור ב ד"ה ועד"ז) כוונת המדרש (ויק"ר יג ג) אשר דרשו על הכתוב (ישעיה נא ד): "כי תורה מאתי תצא - אמר הקב"ה תורה חדשה מאתי תצא, חידוש תורה מאתי תצא". הכוונה בזה, שלעתיד לבוא יגלה הקב"ה כי חידושי תורה שחידשו חכמי התורה בכל דור זכו לכון לאמיתה של תורה, ובלשון קדשו: "פירוש, אותה תורה שחידש כל תלמיד חכם בדורות שעברו הנקראת תורה חדשה, התורה היא מאתי תצא לעין כל ישמעו מפני, כי כל דברי חכמים קיימים ואין בהם פקפוק ולא נשאר מקום להרהר".

וזוהו ביאור הגמרא (ע"ז יט): "אמר רבא בתחלה נקראת התורה על שמו של הקב"ה ולבסוף נקראת על שמו, שנאמר בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה". ומפרש ב"עיון יעקב" (על העין יעקב שם): "ואפשר עוד לחלק בין תורה שבכתב שהיא של הקב"ה, משא"כ תורה שבעל פה ניתנה לחכמים לחדש בה, כדאמרין אפילו מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש, נקרא על שמו, לכך כתיב ובתורתו יהגה לשון עיון וחידוש". לפי האמור הביאור בזה, כי אותו חלק שבתורה שגילה הקב"ה לישראל בהר סיני, נקראת על שמו של הקב"ה, אבל אותו חלק שבתורה שגילו ישראל בכל דור ודור נקראת על שמו.

יומתק לפרש בזה דברי נעים זמירות ישראל (תהלים סב יב): "אחת דיבר אלקים שתיים זו שמעתי כי עוז לאלקים, ולך ה' חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו". כלומר: "אחת דיבר אלקים", תורה אחת דיבר הקב"ה לישראל בהר סיני, אולם "שתיים זו שמעתי", שיש בה שני חלקים, חלק אחד שגילה הקב"ה בהר סיני וחלק אחד שאיש ישראל צריך לגלות, ואם תאמר איך אפשר לברר ודם לגלות סתרי תורה הגנוזים בתורה, על זה אמר "כי עוז לאלקים", ענין זה הוא עוז לאלקים שנטע בישראל בטבע תולדותם בינה יתירה לגלות הסודות הגנוזים בה כדברי החתם סופר, אמנם אף שהקב"ה מסייע להעוסק בתורה לגלות חלקי התורה, "ולך ה' חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו", הקב"ה עושה חסד שמשלם שכר לאיש ישראל העוסק בתורה, כאילו הוא עצמו במעשיו גילה אותו חלק בתורה.

שתי ברכות התורה אחת כנגד מה שניתן בסיני

ואחת כנגד חלק הגנוז שמגלים ישראל בכל דור

בדרך זו יונעם להבין שתי הברכות שתיקנו חכמינו ז"ל בברכת התורה, ברכה ראשונה: "לעסוק בדברי תורה, והערב נא", הוא כנגד חלק התורה שכבר מסר הקב"ה לישראל בהר סיני, ועל כך אנו מברכים אשר קדשנו במצוותיו וצונו: "לעסוק בדברי תורה", ואנו מתפללים: "והערב נא ה' אלקינו את דברי תורתך בפינו", שנצליח ללמוד ולהבין תורת ה' שמסר לנו בהר סיני. אולם הברכה השנייה: "אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו", הוא כנגד חלק התורה שעדיין לא נתגלה בסיני, אלא שהקב"ה נתן לנו הכח לגלות גם חלק זה הגנוז בתורה, ועל כך אנו

מברכים: "אשר בחר בנו מכל העמים", כי אפילו אם היו מקבלים את התורה מרצונם, לא היו מקבלים הכח לגלות חלק התורה שעדיין גנוז בתורה כדברי ה"חתם סופר" שהבאנו לעיל, וזהו ביאור המשך הברכה: "ונתן לנו את תורתו" - תורתו דייקא, שעדיין גנוז אצל הקב"ה כי לא נתגלה בהר סיני.

על פי האמור יוצדק להבין סיום הברכה: "ברוך אתה ה' נותן התורה" בלשון הוה, על פי מה שכתב הט"ז (או"ח סי' מז ס"ק ה): "ונראה לי עוד שתקנו לחתום [ברכת התורה] 'נותן' התורה שיש במשמעותו לשון הוה ולא 'נתן' בלשון עבר, אלא הכוונה שהוא יתברך נותן לנו תמיד בכל יום תורתו, דהיינו שאנו עוסקים בה וממציא לנו הוא יתברך בה טעמים חדשים". ולפי המבואר שייך ענין זה לברכת "אשר בחר בנו מכל העמים", שהיא ברכה על הכח שהקב"ה משפיע לנו בכל יום לגלות חלק התורה שעדיין גנוז בתורה, ועל כך תקנו לברך "נותן התורה" בלשון הוה. וזהו שכתב ה"בני יששכר" (סיון מאמר ה אות ז):

"דהנה ברכת התורה, אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו, היינו כבר נתן לנו את תורתו, ואחר כך אומרים, ברוך אתה ה' נותן התורה, היינו נותן כעת בכל עידן ועידן. דהנה כתיב (דברים ה יט) קול גדול ולא יסף, מתרגמין ולא פסק, כי מאותו הקול של נתינת התורה, כאשר האדם מתבונן באותו קול דברים בשלימות הענין, באהבה בתורה הניתנה כבר להבין על בוריה הלכותיה אפילו פשטי הלכות בעיון, אזי גם תורה חדשה מאתו תצא... הוא הקול דברים אשר שמענו ובו שקוע רזין דרזין עד אין חקר".

בענין זה מצינו דבר פלא ב"תורת חיים" (ב"מ פב.) על השפע שהקב"ה משפיע למחדש חידושי תורה:

"ונראה דלהכי יסדו בחתימת ברכת התורה, ברוך אתה ה' נותן התורה, ולא תקנו לומר 'נתן התורה' כמו שתקנו לומר בפתיחת הברכה ההיא, רמז שעוד היום הוא נותן התורה, והוא קול שפע הבא ממנו למי שזוכה בו, והמחדש חידושי דאורייתא אינו לא רואה ולא שומע, רק קול שפע הבא מאתו יתברך נחה עליו. ונראה דהוא דכתיב, 'מגיד' דבריו ליעקב ולא כתיב 'הגיד' דבריו ליעקב, משמע נמי כי עוד היום מגיד דבריו ליעקב".

ההוד של התורה מתגלה על ידי חכמי התורה בארץ

הנה כי כן יתבאר הוויכוח בין מלאכי מעלה למשה רבינו, כי המלאכים חשבו שהקב"ה רוצה למסור תורתו לישראל, כדי שיעסקו בתורת ה' להשכיל ולהבין לפי השגתם מה שכבר גילה הקב"ה בתורה, לכן לפי הבנתם יפה טענו, מכיון שבני אדם קרוצי חומר מוגבלים בהשגתם, יותר טוב שיתן הקב"ה תורתו למלאכים, שמצד היותם יצורים רוחניים יש להם יכולת להשיג ביתר שאת תורתו של הקב"ה, וזהו שאמרו: "תנה הודך על השמים", כי בשמים מתגלה יותר הודו של הקב"ה בתורה.

על כן בא משה רבינו להוכיח להם שטעו בהבנת מתן תורה לישראל, כי לא עלה ברצון ה' למסור להם רק חלק התורה שכבר נתגלה, אלא הקב"ה מסר להם את התורה כדי שיעסקו בה בעמל ויגיעה, ועל ידי זה יגלו חלק הנסתר שבתורה שעדיין לא נתגלה, ולפי זה בטלה טענת המלאכים: "תנה הודך על השמים", כי הן אמת שמצד מעלתם הם מסוגלים להשיג יותר הודו של התורה שכבר נתגלה על ידי הקב"ה, אבל אין להם יכולת לגלות ההוד וההדר שעדיין גנוזים בתורה, והם מתגלים בעולם רק על ידי ישראל בכל דור ודור.

כאשר נתבונן בזה הרי זה הוא כאילו היינו שומעים תשובת משה רבינו למלאכי מעלה: אתם חושבים שההוד וההדר של תורה הוא רק מה שנתן הקב"ה בהר סיני, בואו ושמעו אפילו מעט מזעיר מהחידושים הנפלאים שעתידיים חכמי התורה לחדש בכל דור ודור, חידושי תורה של אנשי כנסת הגדולה שהחזירו עטרה ליושנה, חידושי תורה של התנאים חכמי המשנה, האמוראים חכמי התלמוד, הראשונים והאחרונים, האריז"ל ותלמידיו, הבעש"ט ותלמידיו, הגר"א ותלמידיו, החתם סופר ותלמידיו, ואז תראו ההוד וההדר האמיתי של תורה שאי אפשר להתגלות על ידי המלאכים.

וזהו הענין שמצינו בגמרא (ב"מ פו.) מחלוקת להלכה בין הקב"ה למלאכים במתיבתא דרקיעא בספק נגעים, הקב"ה אמר טהור וכל המתיבתא דרקיעא אמרו טמא, אמרו מי יוכיח הלכה כמי, רבה בר נחמני שהיה יחיד בנגעים ובאהלות, וכאשר נשאל בשאלה זו הכריע להלכה בשעת פטירתו טהור טהור. ויש לומר שביקש הקב"ה להראות בזה למלאכי מעלה שבשעת מתן תורה השתוקקו לקבל התורה, כי הטעם שמסר את התורה לישראל הוא משום שיש בכוחם לגלות הלכות גנוזות בתורה שעדיין לא נתגלו, וראיה לכך מהמחלוקת בהלכה שנחלק הקב"ה עם המלאכים במתיבתא דרקיעא, והנה לא הוכרע ההלכה עד שבא רבה בר נחמני וגילה הלכה זו שעדיין היתה גנוזה בתורה, הרי מתבאר מזה שאכן ראוי היה לתת התורה לישראל כדי שישגלו החלק הגנוז בה.

תחינתו של החפץ חיים כתינוק המתחטא בפניו אביו

בענין זה ראוי להביא דברים נפלאים שהביא בספר "החפץ חיים חייו ופעלו", [שחיבר הרב ר' משה מאיר ישר ז"ל, אשר לפי עדות הגאון הגדול רבי חיים עוזר בעל "אחיעזר" זצ"ל, היה אצל ה"חפץ חיים" כבן בית נאמן ונתגדל ונתחנך בישיבתו], והנה מה שכתב (שם דף פד) בשם הגה"ק בעל "חפץ חיים" זי"ע שהתבטא על הפירוש שעשו חכמינו ז"ל לתורה שבכתב:

"פלא פלאים, היה החפץ חיים מציין בנימה של נצחון, מסביב לספר קטן זה נכתבו מאות אלפים של ספרים, מסכתות שלמות בתלמוד נבנו על יסוד פסוקים בודדים קצרים. המסכת הגדולה והקשה יבמות מיוסדת על ששה פסוקים שבתורה, וגם זה כבר רב הוא, מסכתות אחרות מסתמכות על שנים שלשה פסוקים בלבד, כגון עירובין ראש השנה יומא סוכה שקלים גיטין קדושין בכורות, חולין, ענינים אלה נזכרים בתורה בקיצור נמרץ, כל עיקר הדרשה של סתם נזירות שלשים יום מיוסד על גימטריא של התיבה יהי"ה, ל"ט מלאכות לענין שבת נלמדות מריבוי של 'אלה הדברים'..."

ואמנם היה החפץ חיים מחשב עם קונו בתפלותיו מזעזעות הנפש: ראה נא רבוננו של עולם את הכבוד שעמך ישראל חולק לך, ראה את הכתרים שהכתירו בהם את תורתך, נתת לישראל תורה זעירא, ראה את המגדלים הענקים שהקימו עליה, הם למדו כל מלה ומלה ולא החסירו ממנה כחוט השערה, את הכל ייפו וקשטו, כל אות וכל תג הבהירו, את הכל האירו כפנינים יקרות וכספירים, כדי לאפשר את הגישה וההבנה לכל אחד ואחד.

ראה את שני התלמודים - הבבלי והירושלמי, ואחרי כן את העטרות לאין ספור, את המדרש, הזוהר, ספרא, ספרי, מכילתא, תוספתא, רבינו אלפס, רמב"ם, ראשונים ואחרונים, לאין קץ, ובאיזה תנאים יצרו את כל זאת, בגלות קשה ומרה, בתנאים האיומים ביותר וללא נשוא, ממש בין האש ולחרב למדו וכתבו, ומה לך מתרעם עליהם רבוננו של עולם, היש לך עם אחר שיוכל להדמות להם, ההוכיח כזאת מישהו אחר, עד כמה איפוא אבא, תניח עוד את עמך ישראל גולה ומעונה בנכר. כך היה מתחנך ותובע מאת ה', כשתפלותיו מלוות בבכיות קורעות לב ודמעות חמות כתינוק המתחטא בפניו אביו".

הנה כי כן זהו שהשיב משה רבינו למלאכי מעלה, אתם באים בטענה: "תנה הודך על השמים", כי שם אפשר לגלות יותר ההוד של הקב"ה בחכמת התורה, אולם טועים אתם בכך, כי אכן בשמים משיגים המלאכים יותר טוב את התורה, אבל אין להם יכולת לגלות שום חלק מחלקי התורה בכמות ובאיכות שעדיין גנוזים בתורה, לכן ראוי לתת התורה דוקא לישראל בעולם הזה, שיש להם הכח על ידי עסק התורה בעמל ויגיעה לגלות כל חלקי התורה הגנוזים בה, וכשמעו המלאכים תשובה ניצחת זו של משה רבינו הודו ואמרו: "ה' אדונינו מה אדיר שמך בכל הארץ", כי אכן בארץ מתגלה על ידי ישראל כבוד התורה שהיא שמותיו של הקב"ה.

המלאכים אינם מסוגלים לחדש חידושי תורה

אך כדי להבין איך נרמז ענין זה בתשובת משה רבינו למלאכים: "מה כתיב בה לא תרצח, לא תנאף, לא תגנוב, קנאה יש ביניכם, יצר הרע יש ביניכם", נקדים לבאר מדוע באמת אין המלאכים מסוגלים לחדש חידושי תורה שעדיין לא נתגלו בתורה. ויש לומר על פי דברי הנביא (זכריה ג ז): "ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה". ופירש ב"עבודת ישראל" (אבות פ"ב מ"ח ד"ה רבי אלעזר) שהמלאכים נקראים "עומדים", כי הם עומדים תמיד במדריגה אחת ואינם יכולים לעלות ממדריגה למדריגה, אבל אדם נקרא "הולך" כי הוא הולך ומתעלה ממדריגה למדריגה. וכן מביא הגה"ק החיד"א ב"חומת אנך" (זכריה שם) בשם הגה"ק בעל "נודע ביהודה" שהוסיף על זה טעם לשבח, כי רק אדם שיש לו יצר הרע יכול להתעלות אם הוא מתגבר עליו, אבל מלאכים שאין להם יצר הרע אינם יכולים לעלות ממדריגתם.

ויש לבאר ענין זה ביתר שאת, כי אחד מיסודות הדת הוא שהאדם יש לו בחירה לטוב ולרע ח"ו, לכן השכל מחייב שכאשר יתפתה אחר עצת יצרו ויחטא, יפול ממדריגתו לבירא עמיקתא כיון שהוא עצמו בחר ברע, ולעומת זה כאשר יתגבר על יצרו הרע ויעסוק בתורה ובעבודת ה', בזכות התגברותו על היצר הוא מתעלה למדריגה יותר גבוהה כיון שבחר בטוב, אבל מלאכים שאין להם יצר הרע לא שייך כלל שיחטאו ויפלו ממדריגתם, לכן גם כשמקיימים רצון קונם אין מגיע להם שכר שיתעלו ממדריגתם, שהרי לא היו צריכים להתגבר על יצרם כדי לקיים רצון ה', ומטעם זה הם תמיד בבחינת "עומדים" באותה מדריגה שנבראו בה.

מעתה מבואר היטב מדוע דוקא בני אדם קרוצי חומר מסוגלים לגלות חידושים בתורה, כי ענין החידוש בתורה הוא שעד הנה לא היה מסוגל להבין העומק הטמון בהלכה זו, אבל על ידי העמל והיגיעה בתורה הוא מתעלה במדריגתו להבין דבר שלא הבין עד עתה, כמו שאמר נעים זמירות ישראל במעלת התורה (תהלים יט ח): "עדות ה' נאמנה מחכימת פתי", כי על ידי העסק התורה הוא מתחכם להבין מה שלא הבין עד עתה, אבל המלאכים מכיון שעומדים כל הזמן

במדריגה אחת, נמצא כי מה שהשיגו לפי מדריגתם שנבראו בה כך הם נשארים תמיד במעמדם, ומה שלא השיגו מתחילה שוב לא יתעלו להשיג יותר.

וזהו שהשיב משה רבינו למלאכים, כדי להוכיח להם כי רק ישראל מסוגלים לחדש חידושי תורה, מחלק הנגלה שבתורה ששייך רק אצל בני אדם שיש להם יצר הרע, כמו: "לא תרצח, לא תנאף, לא תגנוב", אשר ענין זה שייך להזהיר רק למי שיש לו יצר הרע, ומכיון שבני ישראל יש להם יצר הרע ויכולים ח"ו ליפול ממדריגתם, לכן הם יכולים גם להתעלות ממדריגתם ולגלות חידושים בתורה שלא השיגו עד הנה, אבל המלאכים שלא שייך אצלם כל אזהרות הללו כי אין להם יצר הרע, הנה מצד אחד אינם יכולים ליפול ממדריגתם אבל מצד שני דוקא מחמת סיבה זו אינם יכולים להתעלות והם תמיד בבחינת "עומדים" במדריגה אחת, לכן אינם יכולים לחדש גנוזות בתורה שלא השיגו בתחילה, ועל כך הודו המלאכים ואמרו: "ה' אדונינו מה אדיר שמך בכל הארץ".

פרק ב

המלאכים השתוקקו לקבל התורה בלי טעמים ונקודות

אחרי שזכינו לברר עד הנה מסופרים וספרים הקדושים, שהקב"ה בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו ולא למלאכים, כדי שיבררו ישראל חלקי התורה שעדיין גנוזים ולא נתגלו בפועל במתן תורה, הבה נבאר ביתר עמקות מדוע באמת יש כח לישראל לחדש חידושי תורה מה שאין למלאכים, בהקדם ליישב מה שאמר הקב"ה למשה: "אחוז בכסא כבודי וחזור להן תשובה", וצריך ביאור מהו הענין שצוה ה' למשה לאחוז בכסא הכבוד, כדי לענות למלאכים תשובה זו שאינם יכולים לקיים בדרך נגלה כפי שהיא לפנינו, ואין לומר שצוהו לאחוז בכסא הכבוד לשמירה כדי שלא ישרפוהו המלאכים בהבל פיהם, שהרי מכיון שהקב"ה צוהו להחזיר תשובה למלאכים, מי הוא זה אשר יעזו לפגוע בשליח של מלך מלכי המלכים הקב"ה.

ונראה לבאר הענין בזה, על פי מה שהאיר לנו בשו"ת הרדב"ז (סי' אלף סח) בהקדמה יקרה מאירת עינים, בדרכו של המהרש"א שהמלאכים לא ביקשו לקבל חלק הנגלה שבתורה שאינם מסוגלים לקיימם, אלא השתוקקו לקבל חלק הנסתר שבתורה ששייך אצלם, אך הרחיב לברר ענין זה ביתר שאת ופתח לנו שערי אורה להבנת ענין מתן תורה לישראל, ולתועלת הענין הנה לשון קדשו:

"שאלת ממני אודיעך דעתי, למה אין כותבין הנקודה בספר תורה, כיון שהכל ניתן למשה רבינו ע"ה בסיני, וגם הטעמים היו ראויים שיכתבו אותם, כדי שיקרא הקורא קריאה ישרה בלי שיבוש, שהרי גם הטעמים מבארים טעם הכתובים לפעמים.

תשובה. שאלתך זו תלויה במה ששאלו המלאכים להקב"ה כשעלה משה רבינו ע"ה לקבל את התורה, אמרו מלאכי השרת מה לילוד אשה בינינו, אמר להם הקב"ה לקבל תורה בא, אמרו לו תנה לנו, והיינו דכתיב אשר תנה הודך על השמים, אמר להם משה תורה מה כתיב בה לא תרצח לא תנאף וכו', רציחה יש ביניכם וניאוף יש ביניכם תורה למה לכם, והודו ואמרו ה' אדונינו מה אדיר שמך בכל הארץ.

ויש להקשות וכי המלאכים לא היו יודעים תשובה זו, אלא מאי אית לך למימר שהם היו קורין בתורה קריאה אחרת רוחנית, בלא פיסוק תיבות על דרך שמותיו של הקב"ה, וכן אמרו רז"ל כל התורה כולה שמותיו של הקב"ה, והודיעם הקב"ה שיש לתורה קריאה אחרת גשמית, על דרך פיסוק תיבות בענייני בני אדם בטומאה וטהרה ואיסור והיתר ופטור וחייב וכן כל שאר דיניה.

ואחר שידעת זה תבין שאלתך, כי צוה האל יתעלה שיכתבו את התורה בלא נקודות וטעמים כאשר היתה באמנה אתו יתברך, כדי שיהיו בה שתי קריאות רוחנית וגשמית כדי שמי שיכול להשיג ישיג, וכן אמרו יודע היה בצלאל לצרף אותיות שנבראו בהן שמים וארץ, ומסר הנקודות והטעמים כשאר תורה שבעל פה שהיא פירוש לתורה שבכתב, כן הנקודות והטעמים הם פירוש לתורה שבכתב".

המסתכל באותיות הספר תורה מקבל אור גדול

והנה מה שכתב הרדב"ז: "שהם היו קורין בתורה קריאה אחרת רוחנית בלא פיסוק תיבות על דרך שמותיו של הקב"ה", כוונתו על מה שכתב הרמב"ן (הקדמתו על התורה):

"עוד יש בידינו קבלה של אמת, כי כל התורה כולה שמותיו של הקב"ה, שהתיבות מתחלקות לשמות בענין אחר, כאלו תחשוב על דרך משל כי פסוק בראשית יתחלק לתיבות אחרות, כגון בראש יתברא אלקים, וכל התורה כן מלבד צירופיהם וגימטריאותיהם של שמות... ונראה שהתורה הכתובה באש שחורה על גבי אש לבנה בענין הזה שהזכרנו היה, שהיתה הכתיבה רצופה בלי הפסק תיבות, והיה אפשר קריאתה שתקרא על דרך השמות, ותקרא

[גם כן] על דרך קריאתנו בענין התורה והמצוה, ונתנה למשה רבינו על דרך חלוק קריאת המצוה, ונמסר לו על פה קריאתה בשמות".

נמצינו למדים מדברי הרדב"ז, כי האותיות שבספר תורה בלי טעמים ונקודות, הן כנגד תורת הנסתר שמותיו של הקב"ה שנתאו המלאכים לקבלה, ואילו הקריאה עם הנקודות והטעמים הם כנגד חלק הנגלה שבתורה. הרווחנו להבין בזה מה שמבואר ב"שער הכונות" לרבינו חיים ויטאל בשם רבו האריז"ל (ענין קריאת ספר תורה דרוש א) שיש סגולה גדולה להסתכל באותיות הספר תורה:

"מנהג מורי ז"ל שהיה נוהג לנשק הספר תורה, וללוותו לילך אחריו כשמוליכין אותו מן ההיכל אל התיבה לקרות בו, ואחר כך היה נשאר שם סמוך אל התיבה עד שהיו פותחין הספר תורה ומראין אותו לקהל כנודע, ואז היה מסתכל באותיות הספר תורה ממש, והיה אומר שעל ידי הסתכלות האדם מקרוב כל כך שיוכל לקרוא האותיות היטב, על ידי זה נמשך אור גדול אל האדם".

יש לומר הענין בזה, כי היות שהאותיות בספר תורה הן כנגד תורת הנסתר שמותיו של הקב"ה, אשר מטעם זה נכתבו "בלא נקודות וטעמים כאשר היתה באמנה אתו יתברך", על כן על ידי ההסתכלות באותיות הספר תורה, ניתוסף באדם אור גדול מחלק הנסתר שבתורה.

מחלוקת המלאכים עם משה רבינו: יש אם למסורת או יש אם למקרא

אמנם לפי זה צריך ביאור מה שהשיב משה רבינו למלאכים, שאינם מסוגלים לקיים התורה כפי שהיא לפנינו עם נקודות וטעמים בתורת הנגלה, שהרי לפי המבואר גם המלאכים לא ביקשו לקבל את התורה כי אם בדרך הנסתר כפי שהיתה כתובה בשמים לפני הקב"ה בלי נקודות וטעמים, [וכבר ביארנו ענין זה לעיל ודברי תורה כפטיש יפוצץ סלע]. ונראה לבאר הענין על פי מה שלמדנו מדברי הרדב"ז הנזכר יסוד גדול, כי עצם הספר תורה כפי שהוא נכתב בלי טעמים ונקודות, רומז על תורת הנסתר שנתאו המלאכים לקבלה, ואילו הטעמים והנקודות שאנו מוסיפים בקריאתה, רומז על תורת הנגלה שרק ישראל בעולם הזה מסוגלים לקיימה.

והנה מצינו בש"ס כמה פעמים מחלוקת בין התנאים, אם "יש אם למקרא", שעיקר הדרשה הוא לפי הקריאה בתורה עם הנקודות, או "יש אם למסורת", שעיקר הדרשה הוא כמו שכתב משה רבינו בספר תורה בלי נקודות. לפי זה יש לומר כי בזה נחלקו המלאכים עם משה רבינו, המלאכים סברו שיש אם למסורת, שהעיקר הוא כפי שנכתב בתורה בלי טעמים ונקודות שהוא כנגד תורת הנסתר, לכן באו בטענה שראוי לתת להם את התורה כי הם יכולים להשיג תורת הנסתר יותר מבני אדם קרוצי חומר, אבל משה רבינו סבר שיש אם למקרא שהעיקר הוא כפי שנקרא בתורה עם טעמים ונקודות, לכן ראוי לתת את התורה לישראל כי רק הם יכולים לקיים מצוות התורה כפשוטה.

אך לפי זה צריך ביאור, איך זכה משה רבינו לקבל את התורה לישראל, הלא מצינו הרבה תנאים הסוברים להלכה יש אם למסורת, וביותר קשה שהרי מכמה מקומות מוכח כי הלכה כמאן דאמר יש אם למסורת, ואחד מהם הוא ממה שנחלקו בגמרא (סוכה ו:): לענין דפנות הסוכה: "תנו רבנן שתים כהלכתן ושלישית אפילו טפח, רבי שמעון אומר שלש כהלכתן ורביעית אפילו טפח. במאי קמיפלגי, רבנן סברי יש אם למסורת ורבי שמעון סבר יש אם למקרא". והנה להלכה קיי"ל (או"ח סימן תרל ס"ב) כרבנן שתים כהלכתן ושלישית אפילו טפח, ומוכח דלפי הלכה יש אם למסורת ולא למקרא, אם כן קשה מדוע לא קיבלו המלאכים את התורה כי אינם יכולים לקיימה לפי המקרא עם הנקודות, הלא לפי הלכה יש אם למסורת שהעיקר הוא כפי שכתוב בספר תורה בלי נקודות.

ונראה ליישב על פי מה שכתבו התוספות (סוכה ו: ד"ה ורבי שמעון) יסוד גדול: "כולהו מודו דדרשינן מקרא ומסורת דלא על חנם נכתב כן, אלא במילתא דמיכחשי אהרדי פליגי". פירוש שעיקר המחלוקת אם יש אם למקרא או יש אם למסורת, הוא רק במקום שהמקרא והמסורת סותרים זה את זה, כדוגמת מחלוקת רבנן ורבי שמעון לגבי דפנות הסוכה, כי אם נאמר יש אם למסורת סגי בשתי דפנות כהלכתן ושלישית אפילו טפח, אבל אם יש אם למקרא צריך שלש דפנות כהלכתן ושלישית אפילו טפח, אבל במקום שאין סתירה בין המקרא והמסורת דרשינן שניהם יחדיו.

מעתה הרווחנו להבין מה שהשיב משה רבינו למלאכים שאינם ראויים לקבל את התורה, משום שאינם יכולים לקיים התורה גם בדרך נגלה כפי המקרא עם הנקודות, כי הן אמת שהשתוקקו לקבל את התורה בלי הנקודות בבחינת יש אם למסורת, אולם מכיון שאין סתירה בין המסורת שהיא תורת הסוד למקרא שהיא תורת הנגלה, כי שניהם כאחד טובים לעסוק בתורה תחילה בדרך נגלה, ואחרי שמילא כריסו בש"ס ופוסקים יעסוק בתורת הנסתר, הנה לפי הלכה כאשר אין סתירה ביניהם יש אם למקרא וגם יש אם למסורת, לכן דוקא לישראל שוכני ארץ שיכולים לקיים שני חלקי התורה המקרא והמסורת ראויים לקבל את התורה, אבל מלאכים שאינם יכולים לקיים התורה רק בבחינת יש אם למסורת אינם ראויים לקבל את התורה.

ס' רבוא נשמות ישראל כנגד ס' רבוא אותיות הנכתב והנקרא

ויש להרחיב בענין זה, על פי מה שעמד הגה"ק בעל "פני יהושע" (קידושין ל.) על המחקר, ליישב מה שמבואר בזהר חדש (שיר השירים צא:) שישנם בתורה ששים רבוא אותיות, וכתב ה"מגלה עמוקות" על ואתחנן (אופן קפו) כי כמו שישנם ששים רבוא אותיות בתורה, כן ישנן ששים רבוא שרשי נשמות ישראל כל נשמה כנגד אות אחת שבתורה, ונרמז בשם ישראל שהוא נוטריקון יש ששים רבוא אותיות לתורה. אמנם כבר תמזהו המפרשים, כי לפי החשבון אין לנו בתורה שבכתב כי אם בערך חצי מששים רבוא אותיות, [לפי החשבון ישנן בתורה שבכתב 304,805 אותיות].

ותירץ ה"פני יהושע" כי החשבון של ס' רבוא אותיות שבתורה מורכב מהכתיב והקרי, מחציתם הן מספר האותיות הכתובות בספר תורה בבחינת יש אם למסורת, ומחציתם הן מספר האותיות הנקראות בתורה בבחינת יש אם למקרא, ובלשון קדשו:

"ועוד נראה לי לפרש בענין יותר מרווח, שכל אות מאותיות התורה יש לה שני בחינות קדושות ממש, ענין הכתיבה שנכתב באצבע אלקים, וענין קדושת הקריאה שדיבר הקב"ה עם משה, וכדכתיב (תהלים סב יב) אחת דיבר אלקים שתים זו שמעתי, ורואין את הנשמע ושומעין את הנראה, ואמרינן נמי יש אם למקרא ויש אם למסורת.

וראיה ברורה לדברי, שהרי כל אותיות שבתורה נאצלו מהשם הקדוש הוי"ה ברוך הוא, ולא כשהוא נכתב הוא נקרא [כי נכתב הוי"ה ונקרא אדני], ואם כן כל התורה כיוצא בה הכתיבה לחוד והקריאה לחוד, ואם כן שפיר מצינן למימר שעולין ס' רבוא, ל"א ריבוא דכתיב וכ"ט [ריבוא] דקריין, וכמה אותיות לרוב שאין ניכרין כלל במבטא, ואין בהן אלא בחינת כתיבה כאותיות הווי"ן ואלפין שבאמצע התיבה והנחה, [פירוש, שמטעם זה אותיות הכתיב הן יותר מאותיות הקרי], כן נראה לי נכון בעזרת השי"ת, ואם שגיתי אתי תלין וה' הטוב יכפר בעדי."

נמצינו למדים מדברי ה"פני יהושע", כי מספר ס' רבוא נשמות ישראל מכוון כנגד ס' רבוא אותיות של הכתיב והקרי, דהיינו כנגד האותיות הכתובות בתורה בלי טעמים ונקודות, וכנגד האותיות הנקראות בתורה עם טעמים ונקודות. והנה דבר זה עולה בקנה אחד עם דברי הרדב"ז, כי משה רבינו ניצח את המלאכים בתשובתו, שאין הם מסוגלים לקבל רק הכתב של התורה בלי הטעמים והנקודות, אבל בני ישראל מסוגלים לקיים שני חלקי התורה הן כפי שהוא נכתב והן כפי שהוא נקרא, ולפי דברי ה"פני יהושע" יש להוסיף ראייה ברורה לכך, ממספר ס' רבוא נשמות ישראל המכוון כנגד ס' רבוא אותיות התורה הנכתב והנקרא, ומוכח מזה ששני חלקי התורה הנכתב והנקרא שייך לישראל ולא למלאכים.

מעתה יאיר לנו להבין מה שאמר הקב"ה למשה: "אחוז בכסא כבודי וחזור להן תשובה". על פי הידוע כי נשמות ישראל חצובות מתחת כסא הכבוד, כמבואר בזהר הקדוש (וירא קיג:): "נטל הקב"ה את הנשמה הטהורה מכסא הכבוד להיות מאירה בגוף". וכן מבואר עוד (שם צו כט:): "כל הנשמות גזורות מתחת כסא הכבוד". נמצא לפי זה כי ס' רבוא נשמות ישראל שרשן בכסא הכבוד. הנה כי כן זהו שרמו הקב"ה למשה רבינו: "אחוז בכסא כבודי וחזור להן תשובה", כלומר ממספר ס' רבוא נשמות ישראל ששרשן בכסא הכבוד חזור למלאכים תשובה ניצחת, שראוי לתת שני חלקי התורה שיש בהן ס' רבוא אותיות כנגד מספר נשמות ישראל, ואכן זהו שהשיב משה למלאכים תשובה זו: "למצרים ירדתם, לפרעה השתעבדתם", כלומר שאינם יכולים לקיים מצוות התורה גם בדרך נגלה כפי שהיא נקרא בטעמים ונקודות.

"כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע"

על פי דברי הרדב"ז ירווח לנו להבין מקראי קודש בענין קבלת התורה בפרשת משפטים (שמות כד א): "ויבוא משה ויספר לעם את כל דברי ה' ואת כל המשפטים, ויען כל העם קול אחד כל אשר דבר ה' נעשה, ויכתוב משה [רש"י: "מבראשית ועד מתן תורה"] את כל דברי ה'... ויקח ספר הברית ויקרא באזני העם ויאמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע". וצריך ביאור מדוע מתחילה לפני שכתב את התורה, רק סיפר לעם את כל דברי ה', ענו ואמרו רק: "כל אשר דבר ה' נעשה", ואילו אחר כך כשכתב את כל דברי ה' ויקרא באזני העם, ענו ואמרו: "כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע".

אך לפי האמור יש לומר, כי מתחילה כשסיפר משה לעם בעל פה את כל דברי ה', סיפר להם איך לקיים מצוות התורה לפי הנקודות והטעמים בדרך נגלה, לכן "ויען כל העם קול אחד כל אשר דבר ה' נעשה", שקיבלו עליהם לעשות ולקיים את כל התורה. אבל אחר כך כשכתב משה את כל דברי ה' בספר תורה בלי טעמים ונקודות, ויקרא באזני העם האותיות עם הטעמים והנקודות, המה ראו כן תמזהו מדוע לא נכתבו הטעמים והנקודות בספר תורה, ומזה הבינו כמו שביאר הרדב"ז שיש בתורה שני חלקים, חלק הנכתב תורת הנסתר שמתויו של הקב"ה שרמוזו באותיות הספר תורה בלי נקודות וטעמים, וחלק הנקרא תורת הנגלה עם נקודות וטעמים איך לקיים כל המצוות בפועל.

על כן ענו ואמרו: "כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע" - "נעשה" כנגד חלק הנקרא עם נקודות וטעמים לעשותם בפועל, ו"נשמע" כנגד אותיות הספר תורה הנסתר לשמוע בדרך קבלה מרב לתלמיד כל הסודות הגנוזים בה. לפי זה

מבואר גם כן מה שהקדימו נעשה לנשמע, שהרי מה שזכו ישראל לקבל את התורה ולא המלאכים, הוא משום שהמלאכים אינם יכולים לקיים חלק הנקרא במעשה, נמצא כי מה שזכו ישראל לקבל התורה הוא רק משום חלק המעשה, על כן הקדימו "נעשה" שגרם לקבל חלק התורה שהוא בבחינת "ונשמע".

יומתק לבאר בזה מאמרם (שבת פז): "דרש רב סימאי, בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע, באו שישים ריבוא של מלאכי השרת לכל אחד ואחד מישראל, קשרו לו שני כתרים אחד כנגד נעשה ואחד כנגד נשמע". הביאור בזה, כי אחרי שהקדימו ישראל נעשה לנשמע כנגד שני חלקי התורה, "נעשה" כנגד חלק הנקרא לקיים מצוות התורה במעשה, "ונשמע" כנגד חלק הנכתב לשמוע הסודות הגנוזים באותיות התורה, וכל זה כפי שלמדנו מדברי ה"פני יהושע", כי ס' רבוא נשמות ישראל מכוונים כנגד ס' רבוא אותיות של חלק הנכתב וחלק הנקרא בתורה, לכן באו ס' רבוא מלאכי השרת כנגד ס' רבוא נשמות ישראל, וקשרו לכל אחד שני כתרים כנגד נעשה ונשמע, כדי לגלות בכך שאפילו המלאכים שקיטרגו מתחילה על מתן תורה לישראל, מודים שראויים הם ישראל לקבל שני חלקי התורה הנכתב והנקרא כנגד נעשה ונשמע.

"ועתה כתבו לכם את השירה הזאת"

על פי דברי הרדב"ז וה"פני יהושע" במסילה נעלה, להבין השילוב הנפלא של מצות כתיבת ספר תורה ככתוב (דברים לא יט): "ועתה כתבו לכם את השירה הזאת ולמדה את בני ישראל שימה בפייהם", עם מצות הקריאה בתורה שתיקנו חכמינו ז"ל בשבת קודש ובימים שני וחמישי, כי עצם כתיבת ספר תורה הוא כנגד חלק הנסתר שבתורה, אשר נכתב "בלא נקודות וטעמים כאשר היתה באמנה אתו יתברך", ואילו הקריאה בתורה עם נקודות וטעמים היא כנגד חלק הנגלה שבתורה, שבזכותו קיבלו ישראל את התורה ולא המלאכים שאינם מסוגלים לקיים התורה בדרך נגלה. זאת ועוד, כי מאחר שס' רבוא נשמות ישראל מכוונים כנגד ס' רבוא אותיות שבתורה הנכתב והנקרא, לכן מצוה לכתוב כל אותיות התורה וחכמינו ז"ל תקנו לקרוא כל התורה, כדי שעל ידי הכתיב והקרי יושלמו ס' רבוא אותיות המכוונים כנגד ס' רבוא שרשי נשמות ישראל.

ויש לפרש ענין זה במצות כתיבת ספר תורה: "ועתה כתבו לכם את השירה הזאת", בספר תורה בלי נקודות וטעמים כנגד חלק הנסתר שבתורה, [וירמוז: ועתה כתבו לכם א"ת נוטריקון א'ותיות ת'גיין שנכתב בספר תורה], אך בנוסף על כך "ולמדה את בני ישראל שימה בפייהם", שיקראו בפייהם אותיות התורה עם נקודות וטעמים, ומפרש הטעם: "למען תהיה השירה הזאת לעד בבני ישראל", כי על ידי צירוף מספר ס' רבוא אותיות משני חלקי התורה הנכתב והנקרא, תהיה השירה הזאת לעד בבני ישראל ל נוטריקון י'ש ש'שים ר'בוא א'ותיות ל'תורה, שהם ראויים לקבל התורה יותר מהמלאכים שאינם יכולים לקיים התורה רק בדרך הנכתב שהוא חלק הנסתר ולא בדרך הנקרא עם נקודות וטעמים.

ויש לומר כי זהו ביאור מאמר רבי יוחנן (גיטין ס): "לא כרת הקב"ה ברית עם ישראל אלא בשביל דברים שבעל פה, שנאמר כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית ואת ישראל". כי מתוך דקדוק בלשון הרדב"ז שהזכרנו לעיל: "כי צוה האל יתעלה שיכתבו את התורה בלא נקודות וטעמים כאשר היתה באמנה אתו יתברך... ומסר הנקודות והטעמים כשאר תורה שבעל פה שהיא פירוש לתורה שבכתב, כן הנקודות והטעמים הם פירוש לתורה שבכתב", מבואר כי הנקודות והטעמים שאינם כתובים בספר תורה הן בבחינת תורה שבעל פה, שנמסרה למשה מסיני איך לקרוא האותיות בספר תורה עם הטעמים והנקודות.

הנה כי כן מבואר דברי רבי יוחנן, שבא ללמדנו כי הן אמת שתורת הנסתר שמותיו של הקב"ה היא נעלה ונשגב, אולם אסור לזלזל ח"ו בקיום התורה בדרך נגלה כפשוטו של מקרא, שהרי "לא כרת הקב"ה ברית עם ישראל אלא בשביל דברים שבעל פה", שהם הנקודות והטעמים של חלק הנגלה שבתורה, ומביא ראיה: "שנאמר כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית ואת ישראל", היינו שבזה ניצח משה את המלאכים שאינם ראויים לקבל התורה, כי אינם יכולים לקיים התורה גם בדרך נגלה לפי הנקודות והטעמים, הרי מבואר מזה שתכלית מתן תורה לישראל היא כדי שיקיימו מצוות התורה גם בדרך נגלה.

בדרך זו נוכל להבין גם כן שתי הברכות שתיקנו בברכת התורה, ברכה ראשונה: "לעסוק בדברי תורה, והערב נא", הוא כנגד חלק הנגלה שבתורה עם הנקודות והטעמים, ועל כך אנו מברכים אשר קדשנו במצוותיו וצונו: "לעסוק בדברי תורה" עם נקודות וטעמים, ואנו מתפללים: "והערב נא ה' אלקינו את דברי תורתך בפינו" דייקא, שכן הנקודות והטעמים הן בבחינת תורה שבעל פה, ואילו ברכה שנייה: "אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו", הוא כנגד חלק הנסתר שבתורה כפי שכתוב בספר תורה בלי נקודות וטעמים, ועל זה יוצדק: "ונתן לנו את תורתו" - [א"ת נוטריקון א'ותיות ת'גיין] "תורתו" הוא חלק הגנוז בתורתו של הקב"ה: "כאשר היתה באמנה אתו יתברך", לכן בשעה שעולים לברך על הספר תורה שיש בו אותיות ותגין, מברכים "אשר בחר בנו" שהיא כנגד חלק הנסתר שבספר תורה.

על פי האמור יוצדק להבין ביתר שאת סיום הברכה: "ברוך אתה ה' נותן התורה" בלשון הוה, על פי מה שביאר הט"ז הנ"ל (או"ח סי' מז ס"ק ה): "שהוא יתברך נותן לנו תמיד בכל יום תורתו, דהיינו שאנו עוסקים בה וממציא לנו הוא יתברך בה טעמים חדשים", כי ענין זה שייך באמת לברכת "אשר בחר בנו", שהיא ברכה על חלק האותיות שבספר תורה בלי נקודות וטעמים, שהוא כנגד תורת הנסתר שגנוזים בה ענינים נסתרים שהקב"ה מגלה לנו בכל יום על ידי יגיעת התורה, ועל כך תקנו לברך "נותן התורה" בלשון הוה.

נקודות וטעמים גבוהים מאותיות ותגין

אמנם יש להעיר על דברי הרדב"ז, כי מדבריו מבואר שהאותיות הכתובות בספר תורה בלי הנקודות והטעמים, הם יותר גבוהים מקריאת התורה שעם הנקודות והטעמים, שהרי התורה בלי הנקודות והטעמים היא חלק הנסתר שבתורה שמוותיו של הקב"ה שנתאוו אליה המלאכים, ואילו הנקודות והטעמים הם בבחינת מצוות התורה כפי שניתנו לישראל בעולם הזה. ויש להקשות על זה ממה שמבואר בכתבי האריז"ל (ע"ח ע"ח ע"ח פ"א) כי הטעמים והנקודות הם גבוהים מהתגין והאותיות, כי ד' בחינות טנת"א - טעמים נקודות תגין אותיות הם כנגד ד' אותיות השם הוי"ה, טעמים י', נקודות ה' ראשונה, תגין ו', אותיות ה' שניה. ולכאורה זה סותר לדברי הרדב"ז שהתגין והאותיות שבספר תורה בלי הנקודות והטעמים הם גבוהים מהנקודות והטעמים.

ונראה ליישב הענין בזה, על פי מה שכתב בעל התניא בסידור שלו (דף ע"א טור ד) יסוד גדול, וזה לשון קדשו:

"כלל הידוע בכל מקום, שכל הגבוה גבוה במעלה יותר, יותר יוכל להשפיל את עצמו למטה מטה ביותר, וכל שאינו גבוה כל כך, לא יוכל לירד למטה כל כך, ונמצא מבחינת הירידה למטה יש להשיג שיעור מעלתו למעלה, וכמו שאנו רואים במי שהוא חכם ביותר, יותר יוכל להשפיל את עצמו להסביר איזה שכל עמוק גם לתינוק קטן, מפני שיוכל להלביש הענין בירידות המדריגות מאד, כמו בריבוי משלים וכמו משלי שלמה דכתיב בו וידבר שלשת אלפים משל, שהוא מפני עוצם מעלת חכמתו למעלה, על כן יכול לירד ולהלביש החכמה במשלים עד ג' אלפים משל".

מעתה יש לומר כי הן אמת שהתגין והאותיות שבספר תורה בלי הנקודות והטעמים, הם שמוותיו של הקב"ה חלק הנסתר שבתורה, ואילו הנקודות והטעמים הם חלק הנגלה שבתורה כפי שהם לפנינו, אולם היות שאנו בני אדם קרוצי חומר נמצאים בעולם הזה השפל והחומרי, צריך להילחם שם עם היצר הרע והכוחות שלו, וכבר מבואר בסידור האריז"ל (הגדה של פסח ד"ה אני ולא מלאך): "כי טומאת מצרים היתה כל כך חזקה, שאם היה יורד מלאך היה ח"ו נשקע תוך הקליפה", ומכל מקום שהו שם ישראל רד"ו שנה ויצאו משם, ועל כרחך שהשורש שלהם הוא יותר גבוה, על כן השורש של הנקודות והטעמים שהם חלק הנגלה שבתורה, הם יותר גבוהים מהתגין והאותיות שהם חלק הנסתר שבתורה שביקשו המלאכים לקבלה, כי לכן מסוגלים ישראל לרדת יותר נמוך מהמלאכים שנמצאים בעולם העליון.

על פי האמור יש לומר בזה נקודה עמוקה, כי כבר הבאנו בשם האריז"ל אשר ד' בחינות טנת"א - טעמים נקודות תגין אותיות הם כנגד ד' אותיות השם הוי"ה, ומבואר שם כי הם כנגד ד' בחינות: חכמה, בינה, תפארת, מלכות, טעמים חכמה, נקודות בינה, תגין תפארת, אותיות מלכות. והנה מבואר בזוהר הקדוש (יתרו פה.) כי שורש התורה הוא מחכמה ובינה: "אורייתא מחכמה דלעילא נפקת, רבי יוסי אמר מבינה נפקת... אמר רבי יהודה, מחכמה ובינה אתכלילת דכתיב (משלי א ח) שמע בני מוסר אביך ואל תטוש תורת אמך". פירוש, כי חכמה ובינה הם בבחינת אבא ואמא. ויש לומר שענין זה מפורש בתורה (דברים ד ו): "ושמרתם ועשיתם כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים אשר ישמעון את כל החוקים האלה ואמרו רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה". הרי שהתורה היא "חכמתכם ובינתכם" והמקיים את התורה הוא בבחינת "חכם ונבון".

אלפיים שנה - חכמה ובינה קדמה התורה לברייתו של עולם

על פי האמור יתבאר מה שמצינו במדרש (ב"ר ח ב): "שני אלפים שנה קדמה התורה לברייתו של עולם הדא הוא דכתיב (משלי ח ל) ואהיה אצלו אמון ואהיה שעשועים יום יום וגו', ויומו של הקב"ה אלף שנים, דכתיב (תהלים צ ד) כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול". ותמהו המפרשים הלא לפני בריאת העולם לא היה כלל מושג של זמן. ותירץ בשל"ה הקדוש (פרשת בראשית תורה אור אות ג, שבועות תורה אור אות ג) שהכוונה בזה על שורש התורה חכמה ובינה שהם בבחינת אלפיים שנה. ענין זה מבואר ביתר ביאור ב"מאור עינים" (לקוטים דף תב ד"ה בכל ביתי):

"אך הענין שאמרו רז"ל התורה קדמה לעולם אלפיים שנה, והוא ידוע שקודם הבריאה לא היה זמן כלל ואין שייך אלפיים שנה, אך הכוונה שהתורה קדמה תחלה במחשבה של הבורא ברוך הוא וברוך שמו, כאשר היא כתובה כולה מבראשית ועד לעיני כל ישראל, היתה גנוזה בחכמתו ובינתו היא מחשבתו ברוך הוא, וכתוב (איוב לג ל):

ואאלפך חכמה ואאלפך בינה, אלופך חכמה אלופך בינה, והם הם אלפים שנה הנרמז בדבריהם שני אלפין חכמה ובינה שהתורה יצאה מהם, כי אורייתא מחכמה נפקת וחכמה ובינה נקראים ריעים דלא מתפרשין.

וכן כתב ב"קדושת לוי" (לקוטים ד"ה אמרו):

"אמרו חכמינו ז"ל על פסוק (משלי ח ל) ואהיה שעשועים יום יום, התורה נברא אלפיים שנה קודם בריאת העולם. הרמז כי התורה מתחלת בבראשית שמרומז על חכמה כתרנום יונתן וירושלמי בראשית בחוכמתא, וגם מתחלת בב' שמרומז על בינה כמאמר חכמינו ז"ל (שבת קד.) אל"ף בי"ת אל"ף בינה. ועל שני מדות אלו רומז אות אל"ף כמבואר באיוב (לג לג) ואאלפך חכמה ואאלפך בינה, וזהו אלפיים - בשני אלפין. וזהו הרמז בפסוק (שמות לד ז) נוצר חסד לאלפים, היינו נוצר חסד למי שמדבק עצמו בתורה הקדושה, וזהו לאלפים הוא התורה הרומז על שני אלפיים".

נמצינו למדים מזה חידוש גדול, כי בני ישראל שמקיימים מצוות התורה בדרך נגלה עם הטעמים והנקודות שהם כנגד חכמה ובינה, יש להם אחיזה בשורש התורה שיצאה מחכמה ומבינה, ואילו המלאכים שמסוגלים להשיג התורה רק בדרך נסתר בבחינת התגין והאותיות, אין להם אחיזה בשורש התורה חכמה ובינה כי אם בתפארת ומלכות, מעתה הרווחנו להבין ביתר שאת מה שנתבאר בפרק הקודם, כי תכלית נתינת התורה לישראל היא כדי שיגלו חלק התורה שעדיין גנוז בה, כי לפי המבואר רק ישראל שמקיימים התורה גם בדרך נגלה לפי הטעמים והנקודות שהם כנגד חכמה ובינה שורש התורה, יש בהם כח לחדש חידושי תורה בהיותם אחוזים בשורש התורה חכמה ובינה, אבל המלאכים שאין להם אחיזה בטעמים ונקודות שהם כנגד חכמה ובינה, אינם יכולים לחדש חידושי תורה מכיון שאין להם אחיזה בשורש התורה.

הנה כי כן יאיר לנו להבין ביתר שאת מה שאמר הקב"ה למשה: "אחוז בכסא כבודי וחזור להן תשובה". על פי המבואר ב"קהלת יעקב" (ערך כסא כבוד אות ג) בשם "פרדס רמונים" להרמ"ק (שער כג פרק ערך כסא): "הבינה נקרא כסא כבוד שהוא כסא לחכמה הנקרא כבוד, עבור ל"ב נתיבות חכמה שבו גימטריא כבוד". מבואר מזה כי "כסא כבוד" הוא בינה שהיא כסא לחכמה, וזהו שרמז הקב"ה למשה: "אחוז בכסא כבודי וחזור להן תשובה", שתשיב למלאכים תשובה ניצחת להוכיח להם, כי רק לישראל יש אחיזה בכסא כבודי שהוא חכמה ובינה שורש התורה.

לכן כדי לקיים מאמר ה' אמר להם משה בתשובתו: "למצרים ירדתם, לפרעה השתעבדתם, תורה למה תהא לכם", כלומר מכיון שאינכם יכולים לקיים התורה בדרך הנגלה לפי הטעמים והנקודות שהם כנגד חכמה ובינה, מוכח מזה שאין לכם אחיזה בכסא הכבוד שהוא חכמה ובינה שורש התורה, אם כן תורה למה תהא לכם הלא אינכם מסוגל לגלות חלקי התורה שעדיין גנוזים ונסתרים. נפלא להבין בזה מה שאמר להם משה בתוך דבריו: "שוב מה כתיב בה כבוד את אביך ואת אמך, אב ואם יש לכם", ויש לומר שרמז להם בכך שאין להם אחיזה בשורש התורה שיצאה מחכמה ובינה הנקראים אב ואם, מכיון שאינם יכולים לקיים התורה בטעמים ונקודות שהם בבחינת חכמה ובינה.

